

УДК 373.3.043.2-056.2/3

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-5\(218\)-94-97](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-5(218)-94-97)

СЕМЕНІЙ НАТАЛІЯ ОЛЕГІВНА,

кандидатка педагогічних наук,
старша викладачка кафедри початкової освіти,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Nataliia Semeni,

PhD of Pedagogical Sciences, Senior lecturer
at the Department of Primary Education,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine

E-mail: n.semenii@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0095-8449>

ТОПОРОВСЬКА ЄЛИЗАВЕТА МИХАЙЛІВНА,

здобувачка (другого) магістерського рівня вищої освіти,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Elizaveta Toporovska,

a student of the (second) master's level of higher education,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

E-mail: ymtoporovska.fpo23m@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-7595-9021>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

A Розглядаються педагогічні умови, які є необхідними для організації успішного освітнього простору в інклюзивному класі початкової школи. Такими є: індивідуалізація навчання, колаборативне навчання, доступність навчального середовища, розвиток емпатії та толерантності, постійний розвиток учителів, педагогічна взаємодія з батьками. Аналізуються особливості створення сприятливого освітнього простору, що забезпечує рівні можливості для навчання всіх учнів незалежно від їхніх особливих освітніх потреб. Піддаються аналізу ключові аспекти, що дозволяють створювати середовище, в якому учні можуть гармонійно розвиватися та успішно навчатися в умовах інклюзії. Аргументується необхідність постійної роботи вчителів та інших учасників освітнього процесу над урізноманітненням методів, прийомів і технологій навчання в інклюзивному класі початкової школи для покращення інклюзивної практики в освіті.

Ключові слова: інклюзія; інклюзивна освіта; педагогічні умови; інклюзивне освітнє середовище; учні з особливими освітніми потребами

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR EDUCATIONAL SPACE ORGANIZATION IN AN INCLUSIVE PRIMARY SCHOOL CLASSROOM

S Inclusive education plays an important role in creating a society in which everyone is respected. When effective pedagogical conditions are created in the educational space, every student, regardless of special educational needs, has the opportunity to receive quality education on an equal footing with other students in the classroom.

The process of inclusion, which means inclusion, is realized through ongoing activities and engagement in daily practice. This concept emphasizes individual needs and the implementation of the principles of equality and unimpeded access to educational opportunities.

The key aspects of curriculum and material adaptation, individualization of the educational process, and the role of cooperation between teachers, psychologists, speech therapists, and other specialists in this field are studied.

This article discusses the pedagogical conditions necessary to organize a harmonious educational space in an inclusive primary school classroom. They are: individualization of learning, collaborative learning, accessibility of the learning environment, development of empathy and tolerance, continuous teacher development, and pedagogical interaction with parents.

The features of creating an educational space that provides equal learning opportunities for all students regardless of their special educational needs, are analyzed. The key aspects that allow creating an environment in which students can develop harmoniously and successfully learn in an inclusive environment are analyzed. The necessity of constant work of teachers and other participants of the educational process on diversification of methods, techniques and technologies of teaching in an inclusive primary school classroom to improve inclusive practice in education is argued.

Keywords: inclusion; inclusive education; pedagogical conditions; inclusive educational environment; students with special educational needs

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Інклюзивна освіта відіграє важливу роль у формуванні громадянського суспільства, у якому вільно реалізуються основоположні права людини і громадянина. У галузі інклюзивної освіти важливим чинником є створення таких умов навчання, які забезпечать повний доступ до якісної освіти всім молодшим школярам, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб. Поряд з тим, у практичній діяльності нерідко виникає проблема недостатньої підготовки вчителів і рівня співпраці педагогів з іншими різнопрофільними спеціалістами у цій галузі, відсутність методичних рекомендацій щодо роботи в інклюзивному класі. Це створює певні труднощі в організації сприятливого середовища в інклюзивному класі та може призвести до низької ефективності організації інклюзивного навчання.

Отож, основною проблемою залишається визначення оптимальних педагогічних умов і методів організації освітнього процесу, що враховують індивідуальні особливості та потреби всіх учнів і сприяють соціалізації та адаптації школярів з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У системі інклюзивної освіти наразі відбуваються структурно-динамічні зміни, що стосуються багатьох аспектів інклюзії в освітній системі. Згідно з дослідженнями українських науковців, таких як А. Колупаєва, П. Таланчук, О. Таранченко [5], інклюзивна освіта перебуває у динамічному розвитку та пов'язана з вагомими аксіологічними змінами.

Запровадження реформи Нової української школи в Україні покликане реалізувати адаптивні стратегії залучення та включення учнів з особливими освітніми потребами до освітнього процесу з урахуванням методів плідної співпраці між усіма його учасниками [6].

Утім відсутність вичерпних стратегій створення адаптивних механізмів у закладах освіти сигналізує про низький рівень володіння практиками ключових аспектів інклюзивної освіти, особливо в контексті соціальних факторів взаємодії учнів з особливими освітніми потребами з навколишнім середовищем та спільнотою. Ці аспекти вимагають глибокого дослідження з теоретичного та методичного погляду з огляду на специфіку методів запровадження інклюзивних практик в українській освіті.

До елементів системоутворення, що формують систему інклюзивного навчання як ідеологічного явища і глобальної гуманістичної діяльності, належить установа загальноосвітнього середовища на базі різноманітних

підходів, а саме: системного, ціннісного, командного, кондуктивного, індивідуального, що впливають на соціальну динаміку поширення інклюзивних практик. Ця система формується відповідно до поглядів таких відомих українських дослідників, як-от: В. Кремень, А. Колупаєва, П. Талан.

Вчені А. Колупаєва, О. Таранченко зазначають, що в сучасному розвитку інклюзії в Україні передбачається детальна ревізія цієї концепції [5].

О. Ноздрова у своїй праці зосереджує увагу на запровадженні дидактичних ігор і технологій інтерактивного навчання в освітньому процесі під час роботи з учнями з ООП. Основними з них є: «діалог автора з персонажем», «літературний турнір», «кубування», «хоровод» тощо. Автор наголошує, що пропонувані технології та методи навчання, разом із ранковими зустрічами та активними методами навчання, допоможуть учням з ООП краще соціалізуватися в класі. Адже соціалізація є вагомим рушієм загального розвитку дітей [8, с. 49].

Допомогою педагогові на початку співпраці з родиною та дитиною з ООП стане алгоритм діяльності вчителя під час супроводу дитини з ООП. Його у своїй роботі розробив і розкрив науковець Т. Ілляшенко [3].

Грунтовним у контексті вивчення дефініції «інклюзивний освітній простір» є напрацювання вченої Н. Ашиток, яка розглядає його як багатоаспектне явище, зумовлене багатоманітністю варіантів прояву особистості [1]. За А. Колупаєвою, О. Таранченко, інклюзивний освітній простір не зводиться лише до автоматичного навчання молодших школярів з особливими освітніми потребами. Освітнє середовище має бути організоване в такий спосіб, щоб педагогічні технології, техніки та прийоми були ефективними у поліморфному середовищі школярів як у навчальних, так і у соціальних аспектах [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інклюзивна освіта стала доволі популяризованою, починаючи з запровадження Концепції «Нова українська школа» [6]. Незважаючи на те, що вказана проблема існувала завжди, з'явився новий вихід для розв'язання проблеми адаптації та соціалізації дітей з ООП у соціум. На законодавчому рівні було прийнято рішення сприяти полегшенню соціалізації нормонетипових дітей, що стало ще одним викликом для вчителів і громадськості. Підвищення рівня емпатійності, толерантності дає змогу дітям з ООП краще адаптуватися до сучасних умов дорослого життя.

Учителі, психологи, соціальні педагоги, логопеди та інші фахівці стали надійним тилом для учнів, які мають певні

вади розвитку. Питання визначення шляхів покращення адаптації та сприйняття матеріалу учнями з ООП й досі залишаються актуальними. Особливої уваги заслуговує питання щодо визначення та створення педагогічних умов організації освітнього простору в інклюзивному класі початкової школи.

Метою статті є визначення педагогічних умов, що сприяють ефективній організації роботи вчителя в інклюзивному класі початкової школи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Перед учителем постала низка викликів, які спричинені зміною державного регулювання суспільних відносин. Активне впровадження інклюзивної освіти потребує готовності як інтелектуальної, так і технічної. Ці особливості має знати та організувати вчитель разом з адміністрацією закладу. Діти з ООП потребують толерантного ставлення з боку всіх учасників освітнього процесу. Вчитель має взаємодіяти не лише з учнями з ООП та впливати на їхній когнітивний і процесуальний компоненти розвитку, підбираючи завдання різного полісенсорного характеру, а й з іншими – нормотиповими учнями, батьками, психологом, логопедом, асистентом учителя.

До педагогічних умов, які безпосередньо справляють вплив на організацію роботи вчителя початкової школи з учнями з ООП, належать:

1. У процесі навчання та виконання завдань навчальної програми для учнів початкової школи потрібно враховувати зміст індивідуальної програми розвитку дитини з ООП для кращої адаптації таких учнів.

2. Організація додаткової підтримки учнів з ООП з урахуванням психолого-педагогічного супроводу працівників ЗЗСО.

3. Упровадження індивідуального підходу у навчанні задля реалізації успішності учнів з ООП.

4. Застосування спеціальних методик та ІКТ для підвищення зацікавленості учнів у навчанні та підвищенні рівня сприйняття ними матеріалу.

5. Створення особливого просторового та часового освітнього середовища з урахуванням потреб учнів з ООП.

6. Проведення психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять із учнями з ООП.

Упровадження інклюзивного навчання вимагає продуманої стратегії навчання та достатньої творчості вчителя. Створення належного освітнього простору вимагає його кропіткої праці, адже він включає не лише освітній, а й науковий і виховний процеси.

Науковці Н. Безлюдна та І. Калиновська наголошують на важливості організації фізичного простору для дітей з ООП. Простір класу, у якому перебуває дитина, має надавати їй рівні можливості з усіма учасниками освітнього процесу, що засвідчить його ефективність. Також учені визначають певні організаційно-педагогічні умови, які мають бути створені задля ефективної організації освітнього середовища учням з ООП. Ними є: зміна програми, дидактична насиченість

предметів, розширення уявлень нормотипових учнів щодо учнів з ООП, на основі чого у них формується толерантність, застосування варіативних форм комунікації учнів в освітньому середовищі, налагодження педагогічної взаємодії з батьками задля залучення їх до освітнього процесу. На думку вчених, українські реалії вимагають кропіткої підготовки вчителів початкової школи в ЗВО [2].

Однією з ключових передумов організації освітнього простору в інклюзивному класі початкової школи є також підготовка педагогічних працівників закладів освіти до роботи з інклюзивними класами та залучення їх до вирішення певних завдань, а саме – професійна співпраця з іншими фахівцями в цій галузі та забезпечення сприятливого функціонування інклюзивного освітнього простору [7].

Результати дослідження. Проводячи аналіз педагогічних умов організації освітнього простору в інклюзивному класі початкової школи, виявлено ті, які справляють безпосередній вплив на освітній процес:

1. Індивідуалізація навчання: застосування індивідуальних навчальних планів, методик, технологій, що відповідають потребам кожного учня та надають їм змогу реалізувати власний потенціал з урахуванням рівня знань і вмінь.

2. Колаборативне навчання: не лише сприяє кращому засвоєнню знань, але й має низку інших переваг, що робить його особливо цінним для дітей з особливими освітніми потребами. Застосування колаборативного навчання у роботі з дітьми з ООП допомагає їм розвивати соціальні навички, підвищує мотивацію, сприяє спільній роботі дітей, обміну досвідом і допомагає розвивати здатність до вирішення проблем.

3. Доступність освітнього середовища: це не лише фізична можливість переміщення будівлею ЗЗСО, а й створення такого середовища, де всі учні, незалежно від їхніх особливостей, мають рівні можливості для навчання та розвитку.

4. Розвиток емпатії та розуміння є основною умовою у роботі в інклюзивному класі. Цього можна досягти, застосовуючи вправи, техніки та технології, орієнтовані на розвиток емоційного інтелекту у дітей. Формування толерантного середовища надто важливе для подальшої соціалізації учнів.

5. Професійний розвиток учителів є ключовою особливістю розвитку освітнього простору учнів, адже його функціональність залежить саме від особистості вчителя. Він має прагнути до постійного вдосконалення професійних умінь за рахунок самоосвіти та комунікації з колегами задля обміну досвідом і практики впровадження найкращих стратегій розвитку учнів з ООП.

6. Співпраця з батьками допоможе оптимізувати процес адаптації учнів з ООП до освітнього простору та сприятиме комплексному впливу на учнів. Це можна впровадити завдяки проведенню батьківських зборів, консультуванню, листуванню, тренінгів тощо [4; 9].

Дослідження педагогічних умов формування освітнього простору в інклюзивному класі початкової школи підкреслює значущість створення сприятливого середовища для всіх учнів [10]. Це включає в себе не лише адаптацію навчальних матеріалів і програм, але й розвиток диференційованого підходу до навчання, сприяння спільній діяльності та взаєморозумінню між учнями з різними потребами та можливостями. Важливим складником є підтримка вчителя та залучення батьків до процесу формування інклюзивного освітнього простору, що сприяє позитивному розвитку всіх учасників освітнього процесу.

Висновки. Дослідження педагогічних умов організації освітнього простору в інклюзивному класі початкової школи виявило важливість індивідуалізації підходів до навчання,

врахування особливостей кожного учня та створення сприятливого гармонійного середовища для їхнього успішного розвитку та адаптації. Належно організований інклюзивний простір сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, розвитку соціальних навичок і позитивному самовизначенню кожного учня в навчальному колективі.

Перспективи подальших розвідок. Проведення досліджень щодо розроблення та впровадження нових педагогічних методик і технологій, які сприятимуть покращенню організації освітнього простору в інклюзивному класі початкової школи, забезпечать ефективне навчання всіх учнів, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб.

Список використаних джерел

7. Ашиток Н. Інклюзивний освітній простір у філософському дискурсі. *Молодь і ринок*. 2023. № 10. С. 18–22.
8. Безлюдна Н. В., Калиновська І. С. Організація роботи учителя початкової школи в інклюзивному освітньому середовищі. *Академічні візії*. 2023. Вип. 21. С. 1–9.
9. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній школі. *Соціальний педагог*. 2011. № 1. С. 26–35.
10. Козенко Р. В., Пікож Т. М., Супрун К. В. Реалізація освітньої політики в умовах формування інклюзивного освітнього простору. *Вісник післядипломної освіти. Управління та адміністрування*. 2019. Вип. 7 (36). С. 46–78.
11. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб. Харків: Ранок, 2019. 304 с.
12. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 02.07.2024)
13. Малишевська І. Удосконалення підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. Вип. 1 (17). С. 59–67.
14. Ноздрова О. П. Підготовка майбутніх учителів до впровадження інклюзивної освіти в освітній простір Нової української школи. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 19, т. 2. С. 48–52.
15. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
16. Семеній Н. О., Овсієнко В. В. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі інклюзивного класу. *Нова педагогічна думка*. 2023. № 1 (113). С. 33–38.

References

1. Ashytko, N. (2023). Inklusyivnyi osvithniy prostir u filosofskomu diskursi [Inclusive educational space in philosophical discourse]. *Molod i rynek* [], 10, 18-22 [in Ukrainian].
2. Bezliudna, N. V., & Kalynovska, I. S. (2023). Orhanizatsiia roboty uchytelia pochatkovoї shkoly v inkluzyvnomu osvithnomu seredovyschi [Organising the work of a primary school teacher in an inclusive educational environment]. *Akademichni vizii* [], 21, 1-9 [in Ukrainian].
3. Illiashenko, T. (2011). Intehratsiia ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v zahalnoosvitnii shkoli [Integration of children with special educational needs in general education schools]. *Sotsialnyi pedahoh* [], 1, 26-35 [in Ukrainian].
4. Kozenko, R. V., Pikozh, T. M., & Suprun, K. V. (2019). Realizatsiia osvithnoi polityky v umovakh formuvannya inkluzyvnoho osvithnoho prostoru [Implementation of educational policy in the context of the formation of an inclusive educational space]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Upravlinnia ta administruvannya* [Bulletin of postgraduate education. Management and administration], 7 (36), 46-78 [in Ukrainian].
5. Kolupaeva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2019). *Navchannia ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v inkluzyvnomu seredovyschi* [Learning for children with special educational needs in an inclusive environment]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
6. *Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly* [The concept of the New Ukrainian School]. (2016). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
7. Malyshevska, I. (2020). Udoskonalennia pidhotovky pedahohichnykh fakhivtsiv do roboty v umovakh inkluzyvnoi osvity [Improving the training of pedagogical specialists to work in inclusive education]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy* [Adult education: theory, experience, perspectives], 1 (17), 59-67 [in Ukrainian].
8. Nozdrova, O. P. (2019). Pidhotovka maibutnykh uchyteliv do vprovadzhenia inkluzyvnoi osvity v osvithniy prostir Novoi ukrainskoi shkoly [Training future teachers to implement inclusive education in the educational space of the New Ukrainian School]. *Innovatsiina pedahohika* [Innovative pedagogy], 19, 2, 48-52 [in Ukrainian].
9. Poroshenko, M. A. (2019). *Inklusyivna osvita* [Inclusive education]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: TOV «Ahentstvo «Ukraina» [in Ukrainian].
10. Semenii N. O., Ovsienko, V. V., Semenii, N. O., & Ovsienko, V. V. (2023). Zastosuvannya informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v osvithnomu prostori inkluzyvnoho klasu [Application of information and communication technologies in the educational space of an inclusive class]. *Nova pedahohichna dumka* [A new pedagogical thought], 1 (113), 33-38 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 23.07.2024